

Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita Polska

Dofinansowane przez Unię Europejską

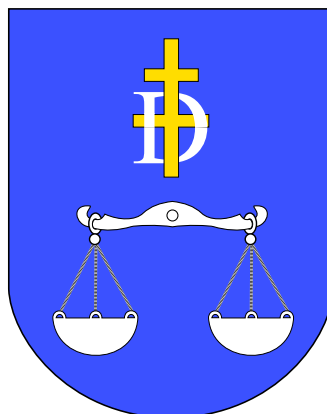

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie

Koncepcja

„Ekomuzeum “Leśna Kraina Daleszyc”

Gmina Daleszyce

Daleszyce, 2025

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Wprowadzenie do idei Ekomuzeów.....	3
3. Charakterystyka gminy	5
3.1. Ogólna charakterystyka administracyjno-geograficzna.....	5
3.2. Potencjał społeczny, kulturowy, przyrodniczy, historyczny i turystyczny	6
4. Struktura i rola partnerstwa.....	7
4.1. Włączenie społeczne na etapie tworzenia dokumentu	7
4.2. Partnerstwo lokalne na rzecz ekomuzeum	8
5. Przebieg trasy – opis punktów i atrakcji	8
5.1. Opis przebiegu pętli Ekomuzeum „Leśna Kraina Daleszyc”	8
5.2. Lista punktów pętli ekomuzeum „Leśna Kraina Daleszyc”	10
5.3. Układ pętli ekomuzeum „Leśna Kraina Daleszyc”	11
6. Plan realizacji koncepcji	12
7. Lista projektów do realizacji	14
7.1. Projekty infrastrukturalne	14
7.2. Projekty edukacyjne i promocyjne	15
7.3. Projekty z zakresu turystyki lokalnej i przedsiębiorczości	15

1. Wstęp

Niniejsze opracowanie przedstawia koncepcję utworzenia ekomuzeum w Gminie Daleszyce – inicjatywy, która ma na celu zarówno ochronę lokalnego dziedzictwa, jak i jego współczesną prezentację w atrakcyjnej formie. Dokument powstał w ramach zadania „Opracowanie koncepcji Ekomuzeów – opracowanie dokumentów koncepcyjnych oraz przeprowadzenie warsztatów”, realizowanego w projekcie „EKOMUZEUM Białe Ługi”.

Zadanie realizowane jest w kontekście wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju przez Lokalną Grupę Działania „Białe Ługi”, w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, dla interwencji I.13.1 LEADER / Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent wdrażanie LSR.

Głównym celem opracowania jest przedstawienie wizji ekomuzeum w Gminie Daleszyce, które w oparciu o lokalne zasoby przyrodnicze, kulturowe i historyczne, będzie wspierać budowanie tożsamości mieszkańców oraz rozwój atrakcyjnej oferty turystycznej. Koncepcja powstała w ścisłej współpracy z uczestnikami warsztatów i partnerami lokalnymi, co podkreśla jej oddolny, społeczny charakter.

Ekomuzeum to specyficzna forma muzeum bez tradycyjnych murów, w którym mieszkańcy stają się gospodarzami i przewodnikami własnego dziedzictwa. Dzięki rozproszonej strukturze, obejmującej różne miejsca, historie i działania, ekomuzeum sprzyja aktywizacji lokalnej społeczności, rozwojowi przedsiębiorczości oraz promocji regionu. W Gminie Daleszyce ma ono pełnić rolę katalizatora współpracy oraz wspierać długofalowy rozwój oparty na autentyczności i partnerstwie.

2. Wprowadzenie do idei Ekomuzeów

Ekomuzeum to nowoczesna, a jednocześnie głęboko zakorzeniona w lokalnej tradycji forma instytucji kultury, obejmująca całe terytorium gminy. Jego fundamentem nie jest kolekcja zamknięta w muzealnych gablotach, lecz proces współpracy mieszkańców: identyfikowania, chronienia i prezentowania tego, co tworzy wyjątkowy charakter Daleszyc i okolic. Mogą to być zarówno zasoby materialne – malownicze krajobrazy, zabytkowe obiekty, historyczne budynki – jak i niematerialne: wspomnienia, lokalne opowieści, zwyczaje czy tradycyjne umiejętności rzemieślnicze.

Ekomuzeum w Daleszycach różni się od klasycznych instytucji tym, że działa „w terenie” – jego przestrzenią są wsie, przysiółki i małe miejscowości gminy, a jego ofertą są doświadczenia, w których odwiedzający biorą aktywny udział. To mieszkańcy pełnią rolę przewodników i gospodarzy, a turyści stają się uczestnikami lokalnej opowieści. Ekomuzeum może przybrać formę szlaku turystycznego, sieci powiązanych punktów tematycznych lub partnerskiej inicjatywy instytucji, organizacji i osób prywatnych. Dzięki temu staje się nie tylko sposobem ochrony dziedzictwa gminy, ale także narzędziem rozwoju lokalnego – budowania tożsamości, aktywizowania społeczności i tworzenia atrakcyjnej oferty turystycznej w Daleszycach.

Ekomuzeum w Gminie Daleszyce opiera się na czterech kluczowych elementach, które razem zapewniają jego spójność i trwałość:

1. Partnerstwo – Tworzenie ekomuzeum w Daleszycach wymaga współpracy mieszkańców, lokalnych władz, instytucji kultury, organizacji społecznych, przedsiębiorców, szkół i innych podmiotów. To wspólnota decyduje, co w gminie jest cenne, jak to chronić i w jaki sposób pokazywać odwiedzającym. Partnerstwo gwarantuje autentyczność inicjatywy i aktywne zaangażowanie społeczności.
2. Zasoby lokalne – Ekomuzeum nie funkcjonuje bez bogactwa gminy, zarówno materialnego (zabytki, pomniki przyrody, krajobrazy, historyczne budynki), jak i niematerialnego (lokalne legendy, tradycje, rzemiosło, umiejętności mieszkańców). Kluczowe jest traktowanie tych zasobów jako żywej części tożsamości Daleszyc i potencjału rozwoju, a nie tylko jako eksponatów do oglądania.
3. Narracja – Każde ekomuzeum potrzebuje spójnej osi opowieści, która łączy lokalne zasoby w logiczną całość i nadaje im sens. Tematyka może dotyczyć konkretnych wydarzeń, historii czy wielowątkowych tradycji Daleszyc, ale narracja powinna być zrozumiała i angażująca dla wszystkich uczestników – mieszkańców i gości.
4. Pętla ekomuzeum – To fizyczna realizacja historii gminy w formie trasy pieszej, rowerowej lub objazdowej, łączącej kluczowe miejsca i punkty tematyczne ekomuzeum. Pętla pełni funkcję integracyjną, edukacyjną i promocyjną, wychodząc poza klasyczny szlak turystyczny i umożliwiając aktywne uczestnictwo w lokalnej opowieści.

Rozwój ekomuzeum w Gminie Daleszyce przynosi wielowymiarowe korzyści, wpływając zarówno na życie społeczne, kulturowe, edukacyjne, jak i gospodarcze gminy. Kluczowe efekty można przedstawić następująco:

1. Wzmacnianie lokalnej tożsamości – Ekomuzeum pozwala mieszkańcom Daleszyc lepiej rozumieć i pielęgnować własną historię i tradycje. Sprzyja budowaniu wspólnotowej narracji, łączy pokolenia i podkreśla wyjątkowy charakter regionu.
2. Ochrona i promocja dziedzictwa – Inicjatywa systematycznie dokumentuje lokalne zasoby materialne i niematerialne, a następnie udostępnia je społeczności i odwiedzającym poprzez warsztaty, wydarzenia czy prezentacje. Dzięki temu dziedzictwo gminy staje się żywe i dostępne, a nie pozostaje zapomnianym skarbem.
3. Rozwój turystyki w gminie – Ekomuzeum w Daleszycach tworzy atrakcyjne trasy, tematyczne punkty i pakiety turystyczne, oparte na autentycznych walorach regionu. Dzięki temu przyciąga gości i zwiększa atrakcyjność turystyczną gminy.
4. Budowanie współpracy i kapitału społecznego – Tworzenie ekomuzeum angażuje różne grupy społeczne i instytucje, wzmacnia zaufanie i umożliwia długofalową współpracę między mieszkańcami, organizacjami i lokalnymi przedsiębiorcami.
5. Edukacja i animacja lokalna – Ekomuzeum pełni funkcję platformy edukacyjnej, umożliwiającej naukę przez doświadczenie. Wzbogaca ofertę szkół i instytucji kultury w Daleszycach, promując wiedzę o historii, tradycjach, ekologii i obywatelskości.

6. Wsparcie dla lokalnej gospodarki – Poprzez rozwój turystyki, promocję lokalnych produktów i aktywizację rzemieślników, ekomuzeum staje się impulsem dla sektora usługowego, tworząc dodatkowe źródła dochodów dla mieszkańców gminy.
7. Budowanie wizerunku gminy – Marka ekomuzeum zwiększa rozpoznawalność Daleszyc, promuje region jako miejsce o bogatym dziedzictwie i wyjątkowym charakterze, podnosząc jego prestiż na tle innych gmin.

Ekomuzeum w Daleszycach to innowacyjna, oddolna inicjatywa kulturowa, która integruje społeczność wokół wspólnego dziedzictwa. Opiera się na czterech filarach – partnerstwie, zasobach lokalnych, spójnej narracji i pętli ekomuzeum – które zapewniają jego trwałość. Poprzez odkrywanie, ochronę i udostępnianie lokalnych zasobów, inicjatywa wzmacnia tożsamość mieszkańców, chroni dziedzictwo, rozwija turystykę, edukację i współpracę społeczną, a także wspiera lokalną gospodarkę i podnosi rozpoznawalność gminy. To przestrzeń, w której mieszkańcy aktywnie uczestniczą w tworzeniu i przekazywaniu historii Daleszyc.

3. Charakterystyka gminy

3.1. Ogólna charakterystyka administracyjno-geograficzna

Gmina Daleszyce położona jest w centralnej części województwa świętokrzyskiego, w powiecie kieleckim. Zajmuje powierzchnię 222 km² i obejmuje 21 miejscowości zorganizowanych w 18 sołectwach. Siedzibą administracyjną jest miasto Daleszyce, które w 2007 roku odzyskało prawa miejskie utracone w XIX wieku. Położenie w bezpośrednim sąsiedztwie Kielc sprawia, że gmina korzysta z dogodnych połączeń komunikacyjnych, a jednocześnie oferuje tereny atrakcyjne pod względem przyrodniczym i krajobrazowym.

Pod względem demograficznym gmina liczy 16 302 mieszkańców (2024). Struktura wiekowa wskazuje na znaczący udział ludności w wieku produkcyjnym – 9,8 tys. osób – oraz systematyczny wzrost liczby osób starszych, która osiągnęła 3,3 tys. mieszkańców. Ludność w wieku przedprodukcyjnym to ok. 3,1 tys. osób, co świadczy o stosunkowo stabilnej bazie młodego pokolenia. Wskaźniki demograficzne wskazują jednak na ujemny przyrost naturalny (–70 w 2024 r.), przy jednoczesnym dodatnim saldzie migracji (+66), co sugeruje, że głównym czynnikiem utrzymującym stabilną liczbę mieszkańców jest napływ nowych osadników. Gęstość zaludnienia wynosi 73 osoby/km², co plasuje gminę poniżej średniej miejskiej, ale w zgodzie z charakterem obszaru wiejskiego.

Pod względem gospodarczym Daleszyce wykazują dynamiczny rozwój. Liczba podmiotów gospodarczych wzrosła z 1648 w 2019 roku do 1979 w 2024 roku. Największy udział mają działalności przemysłowe i budowlane (538 firm), podczas gdy sektor rolniczy stanowi zaledwie 27 podmiotów. Dane te potwierdzają proces transformacji gminy – od obszaru tradycyjnie rolniczego ku przestrzeni zdominowanej przez usługi i budownictwo. Dochody budżetu gminy w 2024 roku wyniosły 6 705 zł na mieszkańca, a wydatki 7 169 zł, co świadczy o wysokiej skali inwestycji i aktywności samorządu w zakresie rozwoju infrastruktury i usług.

Dziedzictwo historyczne i kulturowe Daleszyc jest szczególnie bogate. Pierwsze wzmianki o osadzie pochodzą z 1221 roku z kronik Jana Długosza, a prawa miejskie nadano w 1569 roku. W XIX wieku Daleszyce utraciły status miasta jako kara za udział mieszkańców w powstaniu styczniowym, co do

dziś pozostaje ważnym elementem lokalnej tożsamości. W okresie II wojny światowej okolice gminy były miejscem intensywnej działalności partyzanckiej, o czym przypomina aż 27 miejsc pamięci narodowej – pomników, tablic i mogił rozsianych w Cisowie, Sukowie, Daleszycach, Niestachowie czy Szczecnie. Zachowały się liczne obiekty zabytkowe, w tym układ urbanistyczny miasta, kościoły w Daleszycach i Cisowie, drewniane domy i zagrody, a także pozostałości zespołów dworskich w Stopcach Rządowym i Szczecnie.

Równoległe bogactwo przyrody i krajobrazu stanowi o wyjątkowości gminy. Ponad połowę jej powierzchni zajmują lasy wchodzące w skład Cisowsko-Orłowińskiego Parku Krajobrazowego. Rezerваты przyrody – „Białe Ługi”, „Cisów”, „Stopiec” i „Zamczysko” – chronią unikalne torfowiska, starodrzewy i stanowiska roślin chronionych, w tym rosiczki, storczyków czy żurawiny błotnej. Urozmaicone ukształtowanie terenu, liczne wzniesienia, doliny i potoki, w tym źródła Czarnej Staszowskiej i Lubrzanki, tworzą atrakcyjne warunki do turystyki pieszej, rowerowej i edukacji ekologicznej.

Turystyka w gminie opiera się na bogatej sieci szlaków pieszych i rowerowych. Przez Daleszyce przebiega fragment Wschodniego Szlaku Rowerowego Green Velo oraz niebieski szlak pieszy z Chęciny do Łagowa. Atrakcyjność krajobrazowa wzmocniana jest obecnością zbiorników wodnych – Zalewu w Borkowie i akwenu Wojciechów – które pełnią funkcje rekreacyjne, a także Ośrodka Narciarskiego w Niestachowie, oferującego zimowe formy wypoczynku. Potencjał turystyczny uzupełniają

Charakterystyka gminy Daleszyce ukazuje obszar o wysokim potencjale ekomuzealnym, w którym bogactwo przyrody i kultury spotyka się z aktywnością mieszkańców i korzystnym położeniem geograficznym. Ta różnorodność zasobów stanowi podstawę do budowania narracji Ekomuzeum „Leśna Kraina Daleszyc”, w którym las, historia i tradycja tworzą spójny fundament dla dalszych działań.

3.2. Potencjał społeczny, kulturowy, przyrodniczy, historyczny i turystyczny

Potencjał gminy Daleszyce opiera się na unikalnym połączeniu walorów przyrodniczych i kulturowych, które razem tworzą atrakcyjną i spójną bazę dla rozwoju koncepcji ekomuzeum. Najmocniejszym zasobem jest Cisowsko-Orłowiński Park Krajobrazowy wraz z rezerwatami „Białe Ługi”, „Cisów”, „Stopiec” i „Zamczysko”. Tutejsze torfowiska, starodrzewy i naturalne zbiorowiska roślin chronionych (m.in. rosiczka, storczyki, żurawina błotna) stanowią nie tylko wartość przyrodniczą, ale i dydaktyczną, co otwiera możliwości rozwoju edukacji ekologicznej i turystyki slow. Atut ten uzupełnia rozbudowana sieć szlaków pieszych i rowerowych, w tym fragment Green Velo, która pozwala łączyć różne punkty narracji ekomuzeum w spójną trasę. Zasoby przyrodnicze są więc jednocześnie mocną stroną i szansą – mogą przyciągać turystów poszukujących autentycznego kontaktu z naturą, o ile uda się je chronić przed zagrożeniem nadmiernej presji turystycznej i degradacją środowiska.

Równie silnym zasobem gminy jest dziedzictwo historyczne. Układ urbanistyczny Daleszyc, kościół pw. św. Michała Archanioła, drewniane domy i zagrody, a także pozostałości dworów w Stopcach Rządowym i Szczecnie stanowią materialne świadectwo przeszłości. Uzupełnia je wyjątkowo duża liczba miejsc pamięci narodowej – aż 27 pomników, tablic i mogił – związanych z powstaniem styczniowym i II wojną światową. To dziedzictwo, osadzone w lokalnej historii walk o wolność, wzmocnia tożsamość mieszkańców i nadaje ekomuzeum wymiar patriotyczno-edukacyjny. Mocne strony w tym obszarze korespondują ze szansami, jakie daje rosnące zainteresowanie turystyką

historyczną i edukacyjną wśród szkół czy grup młodzieżowych. Jednocześnie jednak słabą stroną pozostaje nierówny stan zachowania zabytków – część obiektów znajduje się w ruinie, a ich utrata byłaby poważnym zagrożeniem dla integralności dziedzictwa kulturowego gminy.

Ważnym elementem potencjału są żywe tradycje i kultura lokalna. Największą imprezą jest Jarmark na św. Michała, który przyciąga zarówno lokalną społeczność, jak i gości z regionu. Uzupełniają go festyny tematyczne i dożynki gminne, prezentujące lokalne tradycje kulinarne i obrzędowe. Cykl tych imprez, stanowi dynamiczną formę promocji lokalnej kultury i może być wpleciony w narrację ekomuzeum jako przykład kontynuacji tradycji. Dane z SVS pokazują jednak ograniczone zasoby instytucjonalne – tylko trzy biblioteki i niewielka liczba imprez organizowanych przez instytucje kultury. To słaba strona, która w połączeniu z zagrożeniem konkurencji ze strony lepiej rozpoznawalnych gmin regionu wymaga wzmacniania oddolnej aktywności społecznej i rozwijania partnerstw. Jednocześnie aktywność grup artystycznych (11 zespołów w 2024 r.) i oddolnych stowarzyszeń pokazuje, że istnieje potencjał społeczny, który można wykorzystać w formule ekomuzeum.

Istotnym czynnikiem wspierającym rozwój jest sytuacja społeczno-gospodarcza gminy. Liczba podmiotów gospodarczych wzrosła w ostatnich latach do 1979, z dominacją sektora budowlanego i usługowego. To dowód na stabilny rozwój przedsiębiorczości, który może być zapleczem dla działań związanych z ekomuzeum – zarówno w zakresie usług turystycznych, jak i promocji produktów lokalnych. Dochody budżetu gminy na mieszkańca (6 705 zł w 2024 r.) oraz wysokie wydatki inwestycyjne potwierdzają zaangażowanie samorządu w rozwój infrastruktury. Mocną stroną są także korzystne wskaźniki infrastrukturalne – 98% mieszkańców korzysta z wodociągów, a ponad 60% z kanalizacji – co sprzyja przygotowaniu obszaru do przyjmowania turystów. Zagrożeniem pozostaje jednak depopulacja wsi i starzenie się społeczeństwa – w 2024 r. aż 3,3 tys. osób było w wieku poprodukcyjnym, przy ujemnym przyroście naturalnym. To słaba strona, która w połączeniu z zagrożeniem spadku aktywności społecznej wymaga przemyślanej integracji międzypokoleniowej. Z drugiej jednak strony doświadczenie seniorów i ich pamięć historyczna są zasobem, który – odpowiednio wykorzystany – może wzmocnić edukacyjny i narracyjny wymiar ekomuzeum.

Analiza zasobów wskazuje więc, że Daleszyce dysponują wyjątkowym potencjałem do stworzenia ekomuzeum opartego na synergii przyrody, historii i kultury. Mocne strony – bogactwo przyrody, dziedzictwo historyczne, tradycje i rozwój gospodarczy – korespondują z szansami związanymi z trendami w turystyce i dostępnością środków na ochronę dziedzictwa. Słabe strony, takie jak ograniczona liczba instytucji kultury, zły stan części zabytków czy niekorzystne procesy demograficzne, mogą zostać zminimalizowane poprzez działania partnerstwa lokalnego i świadome zarządzanie projektem. W tym ujęciu ekomuzeum staje się nie tylko narzędziem promocji, ale również formą odpowiedzi na zagrożenia, łączy ochronę przyrody z edukacją, aktywizację społeczną z budowaniem marki lokalnej i rozwój gospodarczy z pielęgnowaniem tożsamości.

4. Struktura i rola partnerstwa

4.1. Włączenie społeczne na etapie tworzenia dokumentu

W Gminie Daleszyce proces tworzenia koncepcji ekomuzeum rozpoczął się od warsztatu przeprowadzonego w lipcu 2025 roku, który pełnił funkcję spotkania inicjatywnego. Spotkanie to otworzyło cały proces – umożliwiło powstanie partnerstwa lokalnego, wspólne mapowanie zasobów

oraz opracowanie wizji pętli ekomuzealnej. W wydarzeniu wzięli udział przedstawiciele wielu środowisk: liderzy społeczni, organizacje pozarządowe, Koła Gospodyń Wiejskich, druhowie z OSP, osoby zajmujące się promocją lokalnego dziedzictwa oraz reprezentanci samorządu.

Organizatorem warsztatu oraz koordynatorem procesu była Fundacja Socjometr – realizator zadania w ramach projektu „Ekomuzeum Białe Ługi”. Fundacja, we współpracy z Lokalną Grupą Działania „Białe Ługi” i koordynatorem wyznaczonym przez gminę, prowadziła działania partycypacyjne, gromadząc propozycje, rekomendacje i opisy zasobów.

Szczegółowy spis organizacji reprezentowanych podczas spotkania inicjatywnego znajduje się w załączniku do koncepcji.

4.2. Partnerstwo lokalne na rzecz ekomuzeum

Warsztat poświęcony koncepcji ekomuzeum w Gminie Daleszyce pokazał, że kluczową rolę w budowaniu partnerstwa odgrywają pracownicy Urzędu Miasta i Gminy, reprezentujący różne obszary działalności – od promocji i rozwoju, przez kulturę i sprawy społeczne, aż po działania skierowane do seniorów. Ich aktywne zaangażowanie pozwoliło nie tylko na identyfikację lokalnych zasobów, ale również na wskazanie praktycznych sposobów ich wykorzystania w działaniach edukacyjnych i promocyjnych.

W wydarzeniu uczestniczyli również przedstawiciele organizacji pozarządowych, w tym stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju gminy (Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Daleszyckiej TPZD, Regionalna Organizacja Samorządowców i Animatorów ROSA) które wnoszą do projektu doświadczenie w realizacji inicjatyw edukacyjnych i animacyjnych oraz włączaniu młodych mieszkańców w życie społeczne.

Ważnym partnerem są także druhowie Ochotniczej Straży Pożarnej, którzy podkreślili, że ekomuzeum może stać się przestrzenią do pracy z młodzieżą oraz okazją do łączenia walorów edukacyjnych i integracyjnych z troską o bezpieczeństwo i rozwój wspólnoty.

Dzięki tak szerokiemu gronu uczestników – od pracowników samorządowych po strażaków i organizacje pozarządowe – zarysowało się wielosektorowe partnerstwo, które jest fundamentem dla rozwoju ekomuzeum w Daleszycach. Silne osadzenie projektu w strukturach urzędu oraz wsparcie różnych środowisk sprawia, że przedsięwzięcie ma realną szansę na trwałość, efektywną koordynację i dalszy rozwój jako narzędzie integracji społecznej i promocji gminy.

5. Przebieg trasy – opis punktów i atrakcji

5.1. Opis przebiegu pętli Ekomuzeum „Leśna Kraina Daleszyc”

Układ pętli ekomuzeum w gminie Daleszyce oparty jest na koncepcji czterech mniejszych tras lokalnych, które tworzą wspólnie jedną spójną pętlę gminną. Taki modułowy schemat pozwala dostosować zwiedzanie do różnych grup odbiorców – od turystów indywidualnych, przez rodziny z dziećmi, po grupy zorganizowane i mieszkańców szukających lokalnych aktywności. Każda z tras akcentuje inny wymiar lokalnej tożsamości: dziedzictwo historyczne, rekreację, gościnność i kontakt z przyrodą.

1. Trasa centralna – serce Daleszyc

Pętla rozpoczyna się na rynku w Daleszycach, stanowiącym naturalne centrum gminy. Znajdują się tu:

- pomnik Józefa Piłsudskiego,
- pomnik upamiętniający nadanie praw miejskich Daleszycom,
- kapliczka Matki Bożej,
- Plac Wawrzyńca Cedry,
- „Dom Ludowy”
- Kościół św. Michała Archanioła,
- agroturystyka „Torfowisko”,
- wieża widokowa.

To miejsce symboliczne i praktyczne zarazem – punkt startowy, centrum koordynacji i przestrzeń wspólna dla wszystkich tras.

2. Trasa zachodnia – Daleszyce-Brzechów-Niestachów

Kierując się na zachód od Daleszyc, trasa prowadzi przez Brzechów do Niestachowa, gdzie zlokalizowane są:

- Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Daleszycach (MGOK) wraz z Centrum Informacji Turystycznej Kieleckiego Obszaru Funkcjonalnego (CIT KOF),
- Brzechowska Izba Pamięci Narodowej – Szkoła Podstawowa w Brzechowie,
- Pomnik Walki Partyzanckiej 1944 (w pobliżu szkoły podstawowej w Niestachowie),
- gospodarstwo agroturystyczne „Zacisze”,
- Rodzinny Ośrodek Narciarski (oferta sezonowa),
- Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa.

To pętla łącząca dziedzictwo religijne, turystykę zimową i wiejską gościnność. Idealna dla rodzin, seniorów i grup edukacyjnych.

3. Trasa południowa – Borków-Suków

W kierunku południowym przebiega trasa rekreacyjna, której głównym punktem jest Zalew Borków – popularne kąpielisko z rozwiniętą infrastrukturą. W jego sąsiedztwie znajdują się:

- ośrodek jazdy konnej,
- baza noclegowa i gastronomiczna,
- plac zabaw i tereny zielone,
- „Sosnowy Dworek” – pensjonat w Sukowie,
- warsztaty garncarskie i rękodzieło (Suków-Papiernia).

To propozycja dla osób szukających wypoczynku, kontaktu z wodą i aktywności rodzinnej.

4. Trasa wschodnia – Widelki

Ostatnia z lokalnych tras prowadzi do Wideltek, gdzie zlokalizowano:

- leśną ścieżkę przyrodniczą łączącą Daleszyce z Widelkami, przy której znajdują się miejsca pamięci historycznej,
- „Białe Ługi” – rezerwat torfowiskowy
- Centrum Edukacji Ekologicznej – ośrodek zajmujący się promowaniem wiedzy o środowisku naturalnym oraz zrównoważonym rozwoju – główne cele: edukacja ekologiczna, turystyka przyrodnicza, współpraca z lokalną społecznością, badania i monitoring przyrody.

To idealna propozycja dla miłośników przyrody, turystyki pieszej i edukacji krajoznawczej.

Wszystkie cztery trasy tworzą wspólnie dużą pętlę gminną, która może być eksplorowana etapami lub w całości. Ich wspólnym punktem odniesienia pozostają Daleszyce – zarówno jako początek i koniec podróży, jak i centrum informacji i animacji. Dzięki różnicowaniu tematycznym tras i dostępności infrastruktury, ekomuzeum może pełnić funkcję żywego laboratorium lokalności – łącząc edukację, wypoczynek i zaangażowanie mieszkańców.

5.2. Lista punktów pętli ekomuzeum „Leśna Kraina Daleszyc”

Tabela 1. Elementy pętli ekomuzeum

Nazwa punktu	Funkcja	Opis
Wiata startowa/meta	Miejsce spotkań i warsztatów	Wiata sfinansowana ze środków LGD.
Rynek w Daleszycach – pomnik nadania praw miejskich, kapliczka NMP, pomnik Piłsudskiego	Miejsce pamięci i punkt centralny	Historyczne centrum miasta; miejsce spotkań, wydarzeń i początek trasy głównej.
Plac Wawrzyńca Cedry – pomnik upamiętniający członków ruchu oporu	Miejsce pamięci	Wygrodzony skwer, na którym znajduje się pomnik upamiętniający członków ruchu oporu 1939-1945.
„Dom Ludowy”	Obiekt historyczny	Budynek stanowi dawne centrum kulturalne i społeczne miasta Daleszyce.
Kościół św. Michała Archanioła	Obiekt sakralny	Przykład nowoczesnej architektury sakralnej; miejsce duchowe i punkt odniesienia lokalnej wspólnoty.
Agroturystyka „Torfowisko”	Gospodarstwo rodzinne i rekreacyjne	Miejsce gościnne z możliwością noclegu.
Wieża widokowa (Zagórze)	Punkt krajobrazowy	Miejsce obserwacji przyrody i panoramy gminy.
Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Daleszycach (MGOK) wraz z Centrum Informacji Turystycznej Kieleckiego Obszaru Funkcjonalnego (CIT KOF)	Obiekt kulturalno-sportowy	Centrum wydarzeń kulturalnych, sportowych oraz informacji turystycznej.
Brzechowska Izba Pamięci Narodowej – Szkoła Podstawowa w Brzechowie	Izba regionalna	Miejsce, w którym gromadzone są przedmioty używane przez naszych przodków.
Pomnik Walki Partyzanckiej 1944	Miejsce pamięci	Pomnik znajdujący się w pobliżu szkoły podstawowej w Niestachowie upamiętnia bitwę partyzantów AK z niemieckim okupantem w dniu 7 lipca 1944 r.

Niestachów – gospodarstwo agroturystyczne „Zacisze”	Gospodarstwo edukacyjne	Miejsce pokazów i warsztatów związanych z życiem na wsi, wypoczynkiem i tradycją gościnności.
Niestachów – Rodzinny Ośrodek Narciarski	Rekreacja zimowa	Oferta sportowa sezonowa – propozycja dla rodzin i młodzieży w okresie zimowym.
Niestachów – Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa	Obiekt sakralny	Przykład nowoczesnej architektury sakralnej; miejsce duchowe i punkt odniesienia lokalnej wspólnoty.
Zalew Borków – kąpielisko, infrastruktura turystyczna	Rekreacja wodna i wypoczynek	Popularne miejsce letniego wypoczynku z pełną infrastrukturą – baza dla rodzin, dzieci i grup.
Borków – ośrodek jazdy konnej	Turystyka konna	Możliwość organizacji lekcji jazdy, hipoterapii oraz rajdów terenowych.
Borków – plac zabaw i infrastruktura rekreacyjna	Rodzinne miejsce wypoczynku	Uzupełnienie oferty nad zalewem – atrakcyjna przestrzeń dla dzieci.
„Sosnowy Dworek”	Miejsce rekreacji i wypoczynku	Miejsce wypoczynkowe w otoczeniu zieleni (plac zabaw, paintball), łączące klimat rodzinnego dworku z nowoczesnym komfortem. Oferuje noclegi, domową kuchnię i przestrzeń do organizacji spotkań, a jego największym atutem jest spokojna, malownicza okolica sprzyjająca relaksowi.
Suków-Papiernia – warsztaty garncarskie i rękodzieło	Miejsce warsztatów	Propozycja dla dzieci, młodzieży i dorosłych.
„Białe Ługi”	Rezerwat torfowiskowy	Rezerwat przyrodniczy o pow. 408,44 ha, najwartościowsze bezleśne torfowisko wysokie.
Centrum Edukacji Ekologicznej w Widetkach	Obiekt edukacyjno-wypoczynkowo-rekreacyjny	Ośrodek zajmujący się promowaniem wiedzy o środowisku naturalnym oraz zrównoważonym rozwoju.

Źródło: Opracowanie własne

5.3. Układ pętli ekomuzeum „Leśna Kraina Daleszyc”

Pętla ekomuzeum ma formę gwiazdowego układu modułowego, którego centralnym punktem są Daleszycy, a cztery lokalne odnogi prowadzą do pozostałych miejscowości: Niestachowa, Borkowa, Widetek i okolicznych terenów rekreacyjnych. Trasy tworzą zamknięty krąg komunikacyjny, możliwy do przejazdu zarówno samochodem, jak i rowerem, z opcją krótszych, tematycznych pętli bocznych.

Dzięki temu układowi możliwe jest planowanie wizyt w różnych wariantach – od jednodniowych wycieczek po trasę kilkudniową. Przebieg pętli pozwala na logiczne sekwencjonowanie punktów zgodnie z kierunkiem ruchu i charakterem atrakcji (rekreacja, przyroda, dziedzictwo kulturowe, lokalna gastronomia).

Proponowany przebieg (w wariancie pełnym):

Daleszyce → Niestachów → Borków → Wiedźki → Daleszyce

Taki układ daje możliwość rozpoczęcia zwiedzania z dowolnego punktu i zapętlenia trasy, co jest szczególnie istotne w kontekście rozproszenia potencjalnych grup odwiedzających (mieszkańcy, turyści indywidualni, grupy zorganizowane). Wszystkie lokalizacje posiadają dostęp drogowy, a przystanki mogą być dodatkowo wyposażone w elementy wspierające samodzielne zwiedzanie (np. tablice, kody QR, mapki, punkty odpoczynku).

6. Plan realizacji koncepcji

Koncepcja ekomuzeum „Leśna Kraina Daleszyc” powstała w wyniku warsztatu, który zgromadził lokalnych liderów, przedstawicieli instytucji kultury, organizacji społecznych, mieszkańców oraz osoby zaangażowane w rozwój oferty turystycznej i edukacyjnej gminy. Uczestnicy wspólnie zaprojektowali układ pętli w formie czterech tras lokalnych, powiązanych tematycznie i komunikacyjnie, tworzących spójną „zieloną pętlę” gminną. W centrum całego systemu znalazły się Daleszyce – jako symboliczne i praktyczne serce „Leśnej Krainy”, miejsce startu, spotkań i koordynacji.

Etap I – Formalizacja partnerstwa i wybór struktury zarządzającej

Pierwszym krokiem będzie sformalizowanie partnerstwa lokalnego na rzecz ekomuzeum, złożonego z aktywnych podmiotów i osób zaangażowanych w projektowanie koncepcji. W ramach tego etapu planowane są:

- powołanie grupy partnerskiej, reprezentującej różne części pętli (Daleszyce, Niestachów, Borków, Wiedźki),
- określenie zasad działania partnerstwa: tryb spotkań, podejmowanie decyzji, zakres odpowiedzialności partnerów,
- wskazanie operatora działań,
- opracowanie regulaminu funkcjonowania pętli – z uwzględnieniem sposobów przyłączania nowych punktów i osób,
- ostateczne zatwierdzenie układu pętli oraz przypisanie opiekunów do poszczególnych lokalizacji.

Na tym etapie istotne będzie zapewnienie równowagi pomiędzy reprezentacją trzech kluczowych komponentów pętli: dziedzictwa, przyrody i aktywności lokalnej.

Etap II – Oznakowanie, publikacje i promocja

Kolejnym krokiem będzie widoczne wprowadzenie „Leśnej Krainy Daleszyc” do przestrzeni publicznej. Zakłada się realizację następujących działań:

- projekt i montaż oznakowania tras i punktów pętli (tablice, drogowskazy, QR kody, symbole leśne i krajobrazowe),
- przygotowanie mapy pętli, ulotek i folderów z opisem tras i punktów – zarówno w wersji papierowej, jak i cyfrowej,
- stworzenie strony internetowej (lub zakładki w serwisie gminnym) z interaktywną mapą, propozycjami tras, kalendarzem wydarzeń i galerią,
- uruchomienie profilu ekomuzeum w mediach społecznościowych i rozpoczęcie działań informacyjno-promocyjnych,
- organizacja pilotażowego spaceru po pętli z udziałem mieszkańców i lokalnych przewodników – jako inauguracja sezonu ekomuzealnego.

Ważnym elementem będzie także opracowanie identyfikacji wizualnej „Leśnej Krainy Daleszyc” – obejmującej logo, kolorystykę, ikonografię i hasła promocyjne odwołujące się do motywu lasu, przyrody i wspólnotowości.

Etap III – Warsztaty, wydarzenia i działania edukacyjne

Po wdrożeniu narzędzi promocyjnych, partnerzy przejdą do realizacji programu działań animacyjnych i edukacyjnych, które będą rozsiane po całym obszarze pętli i dostosowane do potencjału poszczególnych miejsc.

Planowane inicjatywy obejmują:

- warsztaty rękodzielnicze, kulinarne i ekologiczne w gospodarstwach agroturystycznych i świetlicach wiejskich (Niestachów, Widelki),
- wydarzenia plenerowe nad Zalewem Borków – pikniki rodzinne, gry terenowe, ścieżki edukacyjne,
- zimowe aktywności w Rodzinnym Ośrodku Narciarskim – włączenie sezonowej oferty w kalendarz działań pętli,
- spacer z przewodnikami i lokalnymi opowiadaczami po trasach tematycznych,
- spotkania międzypokoleniowe organizowane przez Stowarzyszenie i MGOK – opowieści, wystawy, wspomnienia o życiu w lesie i przy lesie,
- działania mobilne – np. „leśne warsztaty objazdowe” – w sołectwach i szkołach.

Działania będą realizowane w oparciu o lokalne zasoby, doświadczenia partnerów i możliwości dofinansowania z programów grantowych.

Etap IV – Trwałość, rozwój i współpraca

W perspektywie długofalowej zakłada się:

- cykliczne spotkania partnerstwa (co kwartał) w wyznaczonym miejscu rotacyjnym lub stałym punkcie (np. rynek w Daleszycach lub siedziba stowarzyszenia),
- stworzenie zespołów tematycznych ds. promocji, edukacji, logistyki i wydarzeń,
- pozyskiwanie środków z funduszy LGD, PROW, FIO, KPO oraz programów związanych z dziedzictwem, turystyką, klimatem i animacją kultury,
- rozwijanie pętli o nowe punkty, np. ścieżki botaniczne, ogrody edukacyjne, leśne miejsca medytacyjne,
- współpracę z innymi ekomuzeami i szlakami regionalnymi (np. Szlakami Zielonych Miejsc, Szlakami Kultury Wiejskiej),
- monitorowanie i ewaluację – za pomocą ankiet, obserwacji i cyklicznych podsumowań.

„Leśna Kraina Daleszyc” będzie ekomuzeum otwartym – gotowym przyjmować nowe inicjatywy, odpowiadać na potrzeby różnych grup i rozwijać się zgodnie z rytmem lasu – powoli, organicznie, ale trwale i wspólnotowo.

7. Lista projektów do realizacji

7.1. Projekty infrastrukturalne

Realizacja koncepcji ekomuzeum w Gminie Daleszyce wymaga stworzenia odpowiedniej infrastruktury, która zapewni czytelne oznakowanie trasy, wyraźną identyfikację punktów oraz wygodę odwiedzających. Kluczowe działania obejmują:

1. Tablice informacyjne i oznakowanie pętli

Aby ułatwić orientację na trasie ekomuzeum, planuje się montaż spójnych wizualnie tablic informacyjnych przy każdym punkcie szlaku. Tablice będą zawierać nazwę miejsca, krótką notkę historyczną lub opis jego funkcji, a także czytelne symbole pozwalające szybko rozpoznać typ obiektu (np. miejsce pamięci, atrakcja kulturowa, punkt rekreacyjny).

Dodatkowo na całym przebiegu pętli pojawi się oznakowanie kierunkowe, które pozwoli poruszać się trasą pieszo, rowerem i samochodem. Tablice zostaną wykonane z trwałych, ekologicznych materiałów odpornych na warunki atmosferyczne i estetycznie wkomponowanych w krajobraz Daleszyc i okolicznych miejscowości.

2. Punkt startowy / meta ekomuzeum

Centralnym elementem infrastruktury będzie wiata pełniąca funkcję miejsca rozpoczęcia i zakończenia pętli. Tutaj odwiedzający będą mogli otrzymać materiały informacyjne (mapy, broszury edukacyjne), wziąć udział w warsztatach czy wydarzeniach organizowanych przez lokalne stowarzyszenia, szkoły i mieszkańców. Wiata stanie się także miejscem spotkań grup zorganizowanych, przewodników i animatorów kultury. Projekt zakłada stworzenie przestrzeni przyjaznej i dostępnej również dla osób z ograniczoną mobilnością, a sama wiata zostanie wyposażona w elementy edukacyjne, które umożliwią samodzielne odkrywanie dziedzictwa gminy.

Planowane działania infrastrukturalne obejmują montaż tablic i oznakowania pętli, wprowadzenie elementów małej architektury oraz budowę wiaty startowo–końcowej. Ich celem jest nie tylko poprawa orientacji i wygody turystów, ale także wzmocnienie narracji ekomuzeum, integracja społeczności lokalnej oraz stworzenie przestrzeni, która stanie się wizytówką Gminy Daleszyce.

7.2 Projekty edukacyjne i promocyjne

Rozwój ekomuzeum w Gminie Daleszyce zakłada stworzenie kompleksowej oferty edukacyjnej i promocyjnej, która umożliwi odwiedzającym poznawanie lokalnego dziedzictwa w sposób aktywny i angażujący. W ramach planowanych działań przewiduje się organizację cyklicznych warsztatów i szkoleń skierowanych zarówno do mieszkańców, jak i turystów. Odbywać się one będą w wybranych punktach pętli ekomuzeum, a także w Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury w Daleszycach, świetlicach wiejskich oraz w przestrzeni spotkań lokalnych społeczności. Program obejmie warsztaty kulinarne prezentujące tradycyjne smaki regionu, zajęcia rękodzielnicze, spotkania edukacyjne poświęcone przyrodzie i ochronie środowiska oraz lekcje historii związane z miejscami pamięci i ważnymi wydarzeniami z dziejów Daleszyc. Warsztaty będą miały charakter międzypokoleniowy, co sprzyja budowaniu więzi społecznych i wspólnemu kształtowaniu narracji ekomuzeum.

Integralnym elementem projektu będzie przygotowanie materiałów edukacyjnych i informacyjnych, które ułatwią samodzielne odkrywanie gminy. Obejmą one mapy z wyraźnym oznakowaniem punktów pętli i propozycjami tras tematycznych (np. historycznej, krajobrazowej, rodzinnej czy kulinarnej), foldery i ulotki prezentujące zabytki, miejsca pamięci oraz atrakcje przyrodnicze, a także stronę internetową ekomuzeum, na której znajdzie się opis trasy, kalendarz wydarzeń oraz materiały multimedialne. Uzupełnieniem oferty będą nagrania audio i podcasty dostępne w terenie, umożliwiające odwiedzającym poznanie lokalnych opowieści, legend, tradycji i historii bezpośrednio na trasie.

Nieodłącznym elementem koncepcji jest także promocja i komunikacja, które pozwolą szerzej rozpropagować ideę ekomuzeum. Działania obejmą aktywną obecność w mediach społecznościowych, organizację uroczystej inauguracji pętli oraz prezentację oferty edukacyjnej i warsztatowej podczas lokalnych wydarzeń i festynów. Dzięki temu ekomuzeum w Gminie Daleszyce zyska rozpoznawalność, stanie się atrakcyjną propozycją zarówno dla mieszkańców, jak i turystów oraz przyczyni się do zwiększenia świadomości o bogactwie dziedzictwa gminy.

7.3 Projekty z zakresu turystyki lokalnej i przedsiębiorczości

Ekomuzeum w Gminie Daleszyce stanowi platformę wspierającą rozwój lokalnej turystyki oraz przedsiębiorczości, zwłaszcza w obszarze usług, agroturystyki i gastronomii. W ramach proponowanych działań przewidziano:

1. Promocja i certyfikacja produktów lokalnych
Wprowadzenie znaku jakości dla produktów wytwarzanych na terenie gminy, takich jak tradycyjne wypieki, wyroby mięsne czy miody. Certyfikacja pozwoli wyróżnić produkty autentyczne i naturalne, jednocześnie wspierając lokalnych producentów oraz promując kulinarne dziedzictwo Daleszyc i okolic.
2. Oferty agroturystyczne i gastronomiczne
Włączenie gospodarstw agroturystycznych, lokalnych restauracji, karczm oraz punktów usługowych do oferty pętli ekomuzeum. Propozycje obejmą organizację degustacji

regionalnych potraw, warsztatów kulinarnych, pokazów tradycyjnych metod przetwarzania żywności, a także krótkich pobytów turystycznych. Połączenie oferty turystycznej z trasą ekomuzeum stworzy spójny produkt regionalny, przyciągający odwiedzających.

3. Wydarzenia sezonowe i festyny lokalne

Organizacja cyklicznych wydarzeń na trasie ekomuzeum, takich jak festyny rodzinne, rajdy piesze i rowerowe, pikniki edukacyjne czy imprezy plenerowe w atrakcyjnych lokalizacjach – np. nad zalewem w Borkowie. Wydarzenia te będą łączyć elementy kulturowe, edukacyjne i kulinarne, angażując mieszkańców i przyciągając turystów. Cykliczne imprezy pozwolą także na promocję lokalnych produktów i usług, wspierając rozwój gospodarczy gminy.

Projekty związane z turystyką i przedsiębiorczością w Gminie Daleszyce wykorzystują potencjał lokalnych zasobów w powiązaniu z trasą ekomuzeum. Dzięki nim możliwe jest jednocześnie promowanie dziedzictwa, wspieranie lokalnych producentów i rozwijanie atrakcyjnych usług turystycznych, co przyniesie długofalowe korzyści zarówno mieszkańcom, jak i odwiedzającym gminę.

Spis tabel, rysunków

Tabela 1. Elementy pętli ekomuzeum	10
Tabela 2. Partnerzy ekomuzeum	18

Bibliografia

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi”, dokumenty wdrożeniowe w ramach LSR 2023–2027

Fundacja Socjometr – Laboratorium Rozwiązań Społecznych, materiały projektowe i dokumentacja warsztatowa (w tym: zdjęcia mapy, oś czasu, lista uczestników, lista punktów)

Oficjalna strona Miasta i Gminy Daleszyce – <https://daleszyce.pl/>

Vademecum samorządowca – portal SVS GUS – [GUS: Statystyczne Vademecum Samorządowca](https://gus.gov.pl/)

- Gmina Daleszyce – ogólne dane statystyczne
- Gmina Daleszyce – dane demograficzne
- Gmina Daleszyce – dane kulturalne
- Gmina Daleszyce – dane REGON

Załączniki

Załącznik 1 – Mapa

Załącznik 2 – Lista partnerów

Tabela 2. Partnerzy ekomuzeum

l.p.	Osoba reprezentująca	Nazwa podmiotu
1.	Anna Kosmala	Stowarzyszenie Kobiet Wiejskich Gminy Daleszyce
2.	Paweł Dziewięcki	Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach
3.	Emil Krzysiek	Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach
4.	Stanisław Golmento	Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Daleszyckiej - stowarzyszenie
5.	Teresa Dziopa	Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Daleszyckiej
6.	Paweł Cierpica	Przedsiębiorca
7.	Tomasz Kosakiewicz	Stowarzyszenie Regionalna Organizacja Samorządowców i Animatorów
8.	Sebastian Jaworski	Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach
9.	Edyta Koziół	Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach
10.	Piotr Gąsior	Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach
11.	Paweł Toboła	Radny Rady Miejskiej w Daleszycach
12.	Rafał Siwonia	Radny Rady Miejskiej w Daleszycach, przedsiębiorca
13.	Norbert Wojciechowski	Dyrektor Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Daleszycach, Prezes OSP w Daleszycach

Źródło: Opracowanie własne